

แนวทางปรัวรรตเพลงไทยในรูปแบบโน้ตสากล
ของครูพิมพ์ พวงนาค
Guidelines on Kru Pim Poungnak's Thai Classical Music
Scores to Digital Files

กฤตวิทย์ ภูมิตาวร^{*1}
Krittavit Bhumitavara^{*1}

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้เห็นการพัฒนาโน้ตเพลง รูปแบบเอกสารโน้ตเพลงไทยต้นฉบับบันทึกโดยลายมือครูพิมพ์ พวงนาค ให้อยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสารดิจิทัล วิธีการแยกเครื่องดนตรี และวิธีการจัดเก็บเพื่อแยกหมวดหมู่ต่างๆ ตามรูปแบบประเภทของบทเพลงนั้น ๆ

ครูพิมพ์ พวงนาค เป็นบุคคลสำคัญในวงการดนตรีไทยและสากลที่มีความสามารถในการเขียนและอ่านโน้ตไทยและสากลได้ทันที ครุณั้นใช้ชีวิตเขียนจดบันทึกโน้ตเพลงโดยการฟัง ในบั้นปลายชีวิตครุณั้นได้หันมาสนใจในการบันทึกโน้ตเพลงไทยมากขึ้น และได้เพิ่มโน้ตเพลงไทยให้วงการดนตรีไทยอีกหลายบทเพลง หลังจากที่ครูพิมพ์ พวงนาคได้เสียชีวิตแล้ว นางสาวอุษณีย์ พวงนาค (บุตรสาว) ได้ทูลเกล้าถวายโน้ตเพลงต้นฉบับแด่สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เพื่อพระราชทานต่อให้แก่ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ ผู้เขียนได้พัฒนาโน้ตเพลงต้นฉบับโดยคัดแยกตามหมวดหมู่เพลง ตามเครื่องดนตรี เพื่อมาสังเคราะห์ และพัฒนาโน้ตเพลงต้นฉบับสู่ไฟล์เอกสารดิจิทัล โดยแบ่งเป็นเครื่องดนตรีเดี่ยว และการนำเครื่องดนตรีทั้งหมดมาบันทึกใหม่ในรูปแบบ Full Score

บทความวิชาการนี้ เป็นการพัฒนาโน้ตเพลงเพื่อแสดงให้เห็นถึงระเบียบวิธีคิดและการเรียงเรียงเสียงประสานในการนำเครื่องดนตรีสากลมาใช้ในแต่ละชิ้น และ

* email: krittavit.pom@mahidol.edu

¹ นักเอกสารสนเทศ ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล

¹ Sirindhorn Music Library, Mahidol University Library and Knowledge Center

สามารถนำไปพัฒนาต่อยอด หรือเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่ต้องการเขียนโน้ตเพลงไทย และสากล

คำสำคัญ: ครูพิมพ์ พวงนาค / โน้ตเพลงต้นฉบับ / ไฟล์เอกสารดิจิทัล

Abstract

The objective of the academic article was to show the development of musical score as in the Thai music transcripts which was handwritten recorded by Pim Poungnak, to digital document file including the method of musical instrument classification and storage for organizing into groups according to the types of music.

Pim Poungnak is the important person in the circle of Thai and International music. He was able to write and read Thai and international musical notation immediately, and he used the technique of recording musical notation by listening. In his sunset years, he was more interested in recording Thai musical notation and added them for many songs in Thai musical circle. After his passing, Ms. Usanee Puangnak, his daughter, presented musical notation transcripts to Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn. Then, Princess Maha Chakri Sirindhorn gave them to Sirindhorn Music Library. The researcher has developed musical notation transcripts by classifying for the types of music and musical instruments, then synthesized, developed to digital file as divided into a single instrument, and gathered all instruments for the new record in Full Score Form.

This academic article was to show thinking process and arrangement by using each of international musical instrument, and being able to develop or guideline for the person who would like to write Thai and International musical instrument.

Keywords: Pim Poungnak / Musical Notation Manuscript / Digital Document File

บทนำ

สังคมในยุคสมัยใหม่นั้น ทุกอย่างในโลกล้วนแล้วแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร ตลอดจนการเข้าถึงสิ่งต่าง ๆ บนโลกล้วนเป็นเรื่องที่ง่ายเพียงแค่ว่าปลายนิ้วสัมผัส ตลอดจนการเรียนรู้เองยังได้มีการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด ตัวอย่างเช่น การศึกษาในรูปแบบออนไลน์ สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้สอนผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์หรือโทรศัพท์เคลื่อนที่ (Smart Phone) ก็สามารถเรียนรู้ได้อย่างง่ายดาย ตลอดจนอุตสาหกรรมทางด้านดนตรีก็เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอย่างมากมาย ตัวอย่างเช่น การฟังเพลงจากรูปแบบอนาล็อก ทั้งภาพ เสียง และวีดิทัศน์ ทั้งหมดนี้ถูกพัฒนามาเป็นในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล สามารถฟังเพลงหรือชมคอนเสิร์ตที่ต้องการได้ทุกที่ทุกเวลา รวมไปถึงรูปแบบโน้ตเพลงที่พัฒนามาอยู่ในรูปแบบไฟล์ดิจิทัล ในปัจจุบันสามารถเขียนใหม่และลบสามารถได้อย่างง่ายดาย นอกจากนี้ยังสามารถแสดงออกเป็นเสียงตามที่ต้องการได้ ซึ่งแตกต่างจากการเขียนโน้ตในสมัยก่อนมากนัก

การบันทึกโน้ตสากลจากอดีตในประเทศไทยนั้น เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งโน้ตเพลงที่ได้มานั้นไม่ได้รับชื่อเพลงเป็นที่แน่นอน บอกแต่ว่า A Siamese Song โดยนำเนื้อร้องที่ขึ้นต้นเพลงว่า “สายสมรอย” มาใช้เป็นชื่อเพลง จึงเรียกต่อกันมาว่าเพลง “สายสมร” โดยปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุลาลูแบร์ราชทูตจากฝรั่งเศส ซึ่งมีหลักฐานว่าพบการบันทึกโน้ตสากล แต่ไม่ได้พบหลักฐานว่าบรรเลงเพลงไทยด้วยเครื่องดนตรีสากลแต่อย่างใด (สันทัด ตัณฑนนท์, 2538: 1-2)

Chanson *Siamoise* *To 1. Page 262.*

Say Samon euy leupacani Son Seiia conep neua tchaou

Keun diaou nayezy pleng nij co tchaouia pleng clay, pleng labam le tchaouiey tchaoutay

pleng nij cochaouia pleng so nayezy, peiyy Vongle chaouiey Tchiong

quouang nang Tchang Tchayleu Tcha deun ey.

ภาพที่ 1 โน้ตเพลงสายสมร

(ที่มา: <https://www.matichon.co.th/prachachuen/>)

การถ่ายทอดดนตรีไทยเป็นสากลจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาทฤษฎีโน้ตดนตรีไทยกับดนตรีสากลอย่างลึกซึ้งเพราะมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน เช่นระบบบันไดเสียงที่เป็นไทย ทางเพลงในดนตรีไทย ระบบการบรรเลง ตลอดจนระบบการประพันธ์เพลงต่าง ๆ ดังนั้นครูเพลงที่มีความสามารถทางการแสดง การประพันธ์และความสามารถทางการด้านอ่านและบันทึกโน้ตดนตรีสากลและดนตรีไทยพร้อมในคน ๆ เดียวก็หาได้ยากยิ่ง ครูพิมพ์ พวงนาค เป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่มีความสามารถทั้งสองด้าน

ครูพิมพ์ พวงนาค เกิดที่จังหวัดเชียงใหม่ ในวันศุกร์ที่ 6 สิงหาคม พ.ศ. 2460 (ปีมะเส็ง) ในช่วงรัชกาลที่ 6 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บิดาคือร้อยโทพร้อม เป็นนักดนตรีมีความสามารถบรรเลงเพลงไทยได้ไพเราะเป็นอย่างมาก และมารดาชื่อ นางปฐม ซึ่งมีได้เป็นนักดนตรีแต่อย่างใด ครูพิมพ์ พวงนาค เป็นบุตรคนที่ 3 จากจำนวนมีพี่น้องทั้งหมด 4 คน คือ 1. ร้อยตรีพลับเพลลา (สามารถเล่นดนตรีไทย คือ ซอกับซิม) 2. ร้อยเอกพูล (ไม่เป็นดนตรี) 3. ครูพิมพ์ พวงนาค และมีน้องสาวชื่อ 4. พจนา (ไม่เป็นดนตรี) ครูพิมพ์ พวงนาค นั้นใช้ชื่อของคุณปู่ กับคุณย่าของท่านมาแต่งตั้ง โดยคุณปู่มีชื่อว่า พวง

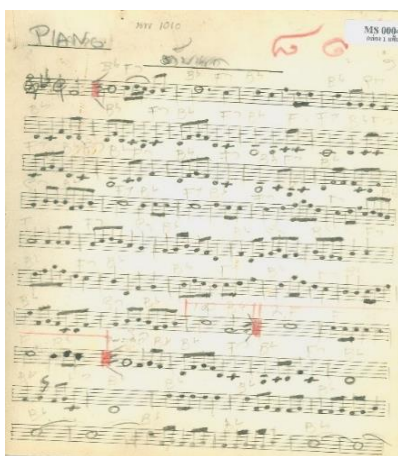
(มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิเศษฯ) และยาชื่อว่า นาค จึงได้นำทั้งสองคำมารวมกันเป็น พวงนาค ซึ่งคุณตาของท่านนั้นมีความรู้ความสามารถทางด้านดนตรีไทย โดยมีนามว่า เชย ดิษฐเชย (ขุนประสาน) ส่วนทางด้านคุณยายชื่อว่า หุน ไม่ได้เป็นนักดนตรีแต่อย่างใด (พูนพิศ อมาตยกุล, 2533)

ภาพที่ 2 ครูพิมพ์ พวงนาค
(ที่มา: พูนพิศ อมาตยกุล, 2527)

ครูพิมพ์ พวงนาค เกิดในหมู่ญาติที่เป็นนักดนตรี จึงทำให้ตัวครูพิมพ์ พวงนาคนั้นสนใจและฝึกฝนในการเล่นดนตรีมาตั้งแต่สมัยนั้น หลังจากที่ได้เข้าทำงานที่อำเภอพระนครโดยรับหน้าที่เสมียนอยู่พักหนึ่ง ตอนนั้นเองจึงได้ไปเรียนดนตรีกับพระเจนดุริยางค์ (ปิติ วาทยะกร) ซึ่งเปิดสอนดนตรีสากลอยู่ที่สวนมิสกวัน และได้สนิทคุ้นเคยกับเพื่อน ๆ นักเรียนที่เป็นนักเรียนของพระเจนดุริยางค์ ทั้งที่เล่นเพลงไทยและสากลได้ จึงทำให้ครูพิมพ์ พวงนาคนั้นมีความสามารถทางด้านดนตรีไทยที่ติดตัวมาตั้งแต่สมัยยังเล็กซึ่งบิดาเป็นคนสอนดนตรีไทย ประกอบด้วยการได้ศึกษาเล่าเรียนดนตรีสากลกับพระเจนดุริยางค์ จึงทำให้ครูพิมพ์ พวงนาคมีความสามารถในการอ่านและเขียนโน้ตทั้งเพลงไทยและสากลได้อย่างคล่องแคล่ว

ในช่วงยุคปลายชีวิตของครูพิมพ์ พวงนาคนั้น ได้กลับมาสนใจการเขียนโน้ตเพลงไทยในรูปแบบโน้ตสากลมากขึ้น วงดนตรีเสรีเมมิตร ได้เชิญครูไปทำหน้าที่เล่นเปียโน โดยการนำเพลงไทยมาเล่น เช่น เพลงตับ เพลงเถา เป็นต้น ซึ่งเป็น การอ่านโน้ตแล้วเล่นตาม ครูพิมพ์ พวงนาคได้หันมาปฏิบัติตัวท่าน โดยกลับมาเล่น เพลงไทยเดิมที่เป็นไทยแท้ โดยเรียนรู้วิธีการแต่งเพลงไทยเดิมด้วยตัวเองเพิ่มเติม หลังจากที่อยู่กับดนตรีไทยสากลมานานหลายสิบปี ซึ่งครูพิมพ์ พวงนาคบอกว่า การแต่งเพลงไทยเดิมนั้นมีหลักบังคับมากกว่าเพลงไทยสากลมากทีเดียว ต้องตรวจตราหลายต่อหลายครั้ง ซึ่งรู้สึกเหมือนกับว่าตัวเองกำลังแต่งบทกลอนอยู่ ยอมรับว่า การแต่งเพลงไทยเดิมนั้นรู้สึกกลับสมอง สนุก และคมคายมากกว่าเพลงไทยสากล เป็นอันมาก ท่านจึงหันกลับมาเขียนโน้ตเพลงไทยเดิมที่อยู่ในรูปแบบโน้ตสากลมากขึ้น ด้วยความเป็นนักดนตรีสากลตั้งแต่สมัยยังเยาว์วัย ทำให้ครูพิมพ์ พวงนาค เขียนโน้ตสากลได้คล่องแคล่ว เมื่อคิดเพลงออกก็เขียนไปเป็นตัวโน้ตทันที ไม่ใช้การ แต่งเพลงอย่างนักดนตรีไทยโบราณ และหลังจากนั้นในวัย 60 ได้เลิกแต่งเพลงไทย สากลอีกเลย ดังนั้นจึงมีเพลงไทยเดิมในรูปแบบโน้ตเพลงที่ครูพิมพ์ พวงนาคเป็น จำนวนมากที่ท่านได้เขียนและจดบันทึกไว้ (พูนพิศ อมาตยกุล, 2527: 9)

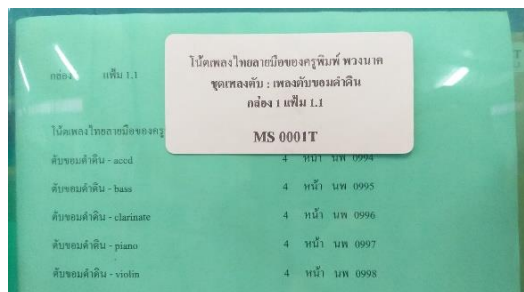
ภาพที่ 3 โน้ตต้นฉบับเพลงไทยครูพิมพ์ พวงนาค ชุดเพลง ตับนก
(ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

โน้ตเพลงไทยครูพิมพ์ พวงนาค จึงเป็นเอกสารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยภายหลังที่ครูพิมพ์ พวงนาคถึงแก่กรรม บุตรสาวของครูพิมพ์ พวงนาค(นางสาวอุษณีย์ พวงนาค) ได้นำโน้ตเพลงต้นฉบับทูลเกล้าถวายแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อพระราชทานต่อให้แก่ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล ในปี พ.ศ. 2535

ภาพที่ 4 ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน
(ที่มา: ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน หอสมุดและคลังความรู้
มหาวิทยาลัยมหิดล)

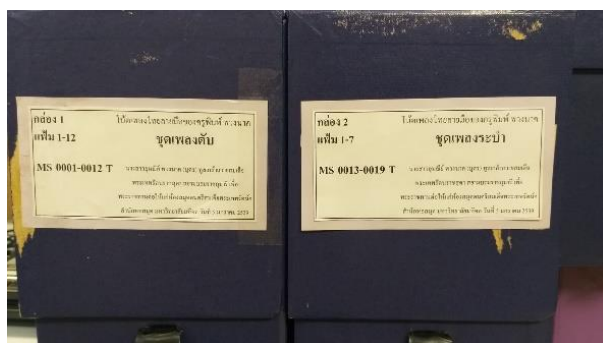
โดยห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน ได้ทำการรวบรวมโน้ตครูพิมพ์ พวงนาคต้นฉบับ เก็บไว้โดยแยกเป็นหมวดหมู่เพลง โดยใส่ไว้ในแฟ้มตามชื่อเพลงและถูกเก็บไว้ในกล่องอีกครั้งโดยแยกตามหมวดหมู่เพลงต่าง ๆ

ภาพที่ 5 แฟ้มโน้ตเพลงไทยลายมือครูพิมพ์ พวงนาค
(ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

ตารางที่ 1 จำนวนโน้ตเพลง พวงนาคชุดเพลงตับ : เพลงตับขอมดำดิน
 ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร

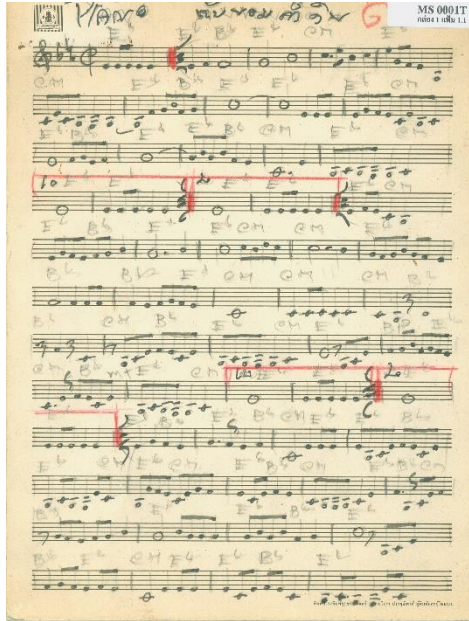
ลำดับ	เลขหมู่	รายการ	จำนวน
1	MS 0001T	โน้ตเพลงไทยลายมือครูพิมพ์ พวงนาค ชุดเพลงตับ : เพลงตับขอมดำดิน	
		เพลงตับขอมดำดิน Piano	4 หน้า
		เพลงตับขอมดำดิน Bass	4 หน้า
		เพลงตับขอมดำดิน Accordion	4 หน้า
		เพลงตับขอมดำดิน Clarinet	4 หน้า
		เพลงตับขอมดำดิน Violin	4 หน้า

ภาพที่ 6 กล่องใส่แฟ้มโน้ตเพลง และแฟ้มโน้ตเพลงไทยลายมือครูพิมพ์ พวงนาค
 (ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

ผู้เขียนได้มีความสนใจในตัวโน้ตเพลงต้นฉบับของครูพิมพ์ พวงนาค ซึ่งเป็นเอกสารที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ดนตรีไทยและสากล จึงริเริ่มความคิดที่จะดำเนินการพัฒนาโน้ตเพลงไทยครูพิมพ์ พวงนาค ซึ่งเป็นการปริวรรตโน้ตเพลงไทยต้นฉบับให้อยู่ในรูปแบบโน้ตสากล ซึ่งเป็นการเก็บรักษาตัวต้นฉบับไว้ไม่ให้นำออกมาใช้ และเป็นการพัฒนาเพื่อเผยแพร่ให้กับผู้เขียน นักศึกษา อาจารย์ หรือนักดนตรีทั้งไทยและสากล ได้นำโน้ตที่ได้ทำขึ้นใหม่มาใช้ ซึ่งการปริวรรตโน้ตเพลงไทยครูพิมพ์ พวงนาคนั้น เป็นการรวมเอาโน้ตเพลงต้นฉบับทั้งหมดมาบันทึกขึ้นเป็นไฟล์ดิจิทัลใหม่ทั้งหมด โดยระหว่างการเขียนได้แบ่งเป็นโน้ตที่บรรเลงเครื่องดนตรีเดี่ยว และ Score รวม

การบันทึกเครื่องดนตรีเดี่ยวหมายถึง นำโน้ตต้นฉบับมาเขียนใหม่โดยแยกโน้ตต้นฉบับตามเครื่องดนตรีนั้น ๆ ยกตัวอย่างเช่น โน้ตเพลงต้นฉบับเพลงไทยครุฑพิมพ์ พวงนาค เพลงตับขอมดำดิน เครื่องดนตรี เปียโน (Piano)

ภาพที่ 7 โน้ตต้นฉบับครุฑพิมพ์ พวงนาค เพลงตับขอมดำดิน เปียโน (Piano)
(ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

เมื่อนำมาบันทึกใหม่ตามเครื่องดนตรีเดี่ยวแล้วนั้น จะถูกจัดเก็บอยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสารดิจิทัล (PDF) ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดับขอมดำดิน

Piano

โน้ตเพลงไทย ครูพิมพ์ พวงนาค
ชุดเพลงฉบับ

ภาพที่ 8 โน้ตเพลงไทยครูพิมพ์ พวงนาค เพลงดับขอมดำดิน
เปียโน (Piano) ที่ถูกบันทึกขึ้นใหม่
(ที่มา : กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

นอกจากแบ่งบันทึกโน้ตเป็นเครื่องดนตรีเดี่ยวแล้ว เพื่อให้ได้ให้ภาพที่ชัดเจนขึ้นเพื่อให้ผู้ที่นำไปใช้ต่อในอนาคตได้นำไปใช้ได้ทันท่วงที ผู้เขียนจึงเขียนขึ้นใหม่เป็นโน้ต Score รวม หมายถึง การนำเอาเครื่องดนตรีเดี่ยวทั้งหมดมาบันทึกอยู่ในหน้าเดียวกัน โดยเครื่องดนตรีทั้งหมดที่นำมาบันทึกใหม่ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โน้ตเพลงไทยต้นฉบับครูพิมพ์ พวงนาค เพลงดับขอมดำดิน เครื่องดนตรีเปียโน (Piano) เครื่องดนตรีเบส (Bass) แอคคอร์ดียน Accordion คลาริเน็ต (clarinet) และ ไวโอลิน (Violin) อย่างละ 4 หน้า ดังตัวอย่าง

Vlna **สุนวณตวณ** MS 00011 ๒๐๑1 ๑๒๒11

BASS **สุนวณตวณ** MS 00011 ๒๐๑1 ๑๒๒11

Acad **สุนวณตวณ** MS 00011 ๒๐๑1 ๑๒๒11

cello **สุนวณตวณ** MS 00011 ๒๐๑1 ๑๒๒11

ภาพที่ 9 โน้ตต้นฉบับเพลงไทยครุพิมพ์ พวงนาค เพลงตับขอมดำดิน
(ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

เมื่อนำโน้ตต้นฉบับเพลงไทยครุพิมพ์ พวงนาค เพลงตับขอมดำดิน ประกอบด้วยเครื่องดนตรี เปียโน เบส แอคคอร์ดเตียน คลาริเน็ต และไวโอลิน ตัวอย่างต้นฉบับทั้งหมด 5 ชนิด มาบันทึกรวมกัน ในรูปแบบ Full Score จะปรากฏรูปแบบดังตัวอย่างต่อไปนี้

ดับขอมดำเดิน

โน้ตเพลงไทยครุพิมพ์ พวงนาค
ชุดเพลงดับ

The first system of the musical score for 'ดับขอมดำเดิน' features five staves: Violin, Accordion, Clarinet, Piano, and Bass. The key signature is two flats (B-flat and E-flat), and the time signature is common time (C). Above the Violin staff, the following chords are indicated: Eb, Eb, Bb, Eb, Cm, and Eb. The music begins with a double bar line and repeat dots, followed by a series of eighth and quarter notes across the five instruments.

The second system of the musical score continues with five staves: Vln., Accord., Cl., Pno., and B. The key signature remains two flats. Above the Vln. staff, the following chords are indicated: Cm, Eb, Bb, Eb, and Eb. The system starts with a measure number '6' and a double bar line. The Violin part features a long, sweeping melodic line, while the other instruments provide harmonic support with various rhythmic patterns.

ภาพที่ 10 โน้ตเพลงไทยครุพิมพ์ พวงนาค เพลงดับขอมดำเดิน
บันทึกขึ้นใหม่ในรูปแบบ Full Score
(ที่มา: กฤตวิทย์ ภูมิถาวร)

โน้ตเพลงไทยครุพิมพ์ พวงนาค เพลงดับขอมดำดิน ทั้งหมดที่ถูกบันทึกขึ้นใหม่ในรูปแบบ Full Score ทั้งหมดจำนวน 22 หน้า ประกอบด้วย 178 ห้อง

จากการศึกษาทำให้ผู้เขียนตระหนักเห็นถึงความสำคัญต่อการพัฒนาโน้ตเพลง กระบวนการวิธีการคิดวิเคราะห์และความสามารถในการเขียนโน้ตดนตรีไทยเป็นโน้ตสากลของครุพิมพ์ พวงนาค เมื่อบันทึกโน้ตได้เสร็จสมบูรณ์แล้วนั้น สามารถมองเห็นถึงความสัมพันธ์ของเครื่องดนตรีและตัวเพลงที่ชัดเจนมากขึ้น นอกจากนี้ยังสามารถจัดเก็บ(Digital Archives) หรือพัฒนาต่อในรูปแบบเอกสารดิจิทัล (E-Document) และนำไปใช้งานได้ทันทีทั้งนี้ทั้งนั้นขอขอบคุณข้อมูลจากห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ หอสมุดและคลังความรู้มหาวิทยาลัยมหิดล สำหรับข้อมูลที่สำคัญยิ่ง ผู้เขียนคาดหวังว่าการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาดนตรีไทยและดนตรีไทยสากลต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- พูนพิศ อมาตยกุล. (2527). **ครุพิมพ์ พวงนาค ยอดนักดนตรีตัวอย่างแห่งยุคปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: สยามรัฐ คอลัมน์แฉดวงดนตรี.
- _____. (2533). **รายการพบครูดนตรีไทย ตอนที่ 141**. นครปฐม: ห้องสมุดดนตรีสมเด็จพระเทพรัตน์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- _____. (2529). **ทฤษฎีบ้าน วัด วัง เรื่องของสังคมวัฒนธรรม ความมั่นคงของดนตรีไทย และงานวิจัยดนตรี**. นครปฐม: สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- มติชนออนไลน์. (ม.ป.ป.). **โน้ตเพลงสายสมร**. ได้จาก <https://www.matichon.co.th/prachachuen/>. [สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2562].
- ยุพธนา ทองนำ ญรุทธ์ สุทธิจิตต์. (ม.ป.ป.). **กระบวนการถ่ายถอดการบรรเลงตรัวของครูธงชัย สามสี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สันทัด ตัณชนันชนัน. (2538). **บันทึกเพลงไทยเป็นโน้ตสากลอย่างไร**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สถาบันราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สมชาย เอี่ยมบางยุง. (ม.ป.ป.). **การศึกษาดนตรีไทย**. ได้จาก: <http://www.smusichome.com>. [สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2562].
- Plookpedia. (ม.ป.ป.). **ดนตรีไทย**. ได้จาก: www.trueplookpanya.com/knowledge/content/58119/-mustha-mus-. [สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2562].